

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 347

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Jerzy Sokołowski

Magdalena Rękas

Grażyna Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-418-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Abramczuk, Konrad Jabłoński, Aldona Skarzyńska: Projekcja opłacalności zbóż i rzepaku w zależności od kosztów uprawy i wyników produkcyjnych	13
Irena Augustyńska-Grzymek: Bezrobocie a emigracja ludności wiejskiej na przykładzie regionu Pomorze i Mazury	22
Ryszard Barczyk: Znaczenie przemian banków komercyjnych w kształtowaniu morfologii cykli kredytowych w Polsce w latach 1998-2013	32
Nicoletta Baskiewicz: The role of the process owner in the successive stages of the process management	45
Aneta Bernatowicz: Zarządzanie zasobami ludzkimi w procesie budowania kapitału pracy przedsiębiorstwa budowlanego	56
Agnieszka Bretyn: Konsumpcja gospodarstw domowych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej	65
Kazimierz Cyran, Sławomir Dybka: Dystrybucja produktów na tle pozostałych obszarów wykorzystania Internetu w przedsiębiorstwach sektora żywnościowego (np. woj. podkarpackiego)	75
Sławomir Czetwertyński: Wirtualizacja dóbr informacyjnych na przykładzie usługi „wideo na życzenie”	86
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Koszty żywienia krów w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka	97
Małgorzata Deszczka-Tarnowska: Rynek mikrokredytów – analiza porównawcza na przykładzie Polski i Niemiec	105
Grzegorz Dybowski: Relacje ekonomiczne w polskim łańcuchu drobiarskim.....	115
Mateusz Folwarski: Analiza zależności wpływu wybranych zmiennych na poziom wynagrodzeń kadr zarządzających w bankach w wybranych krajach	125
Artur Grabowski: Znaczenie ekonomiczne zimowych igrzysk olimpijskich – implikacje dla Polski	134
Aleksander Grzelak, Angelika Dziubak: The selected problems of economic development of Mexico at the beginning of the twenty-first century....	144
Marcin Halicki, Bogusław Ślusarczyk: Analysis of the impact of economies' internationalization in the portfolio management process	155
Anna Horodecka: „Homo oeconomicus” jako podstawa ekonomii – krytyka i alternatywy	166

Żaklina Jabłońska, Piotr Jabłoński: Franczyza w małych i średnich sklepach spożywczych działających w Polsce.....	184
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Modelowanie rynku energii przy użyciu nowoczesnych metod prognostycznych.....	195
Michał Jurek: Model biznesowy banków spółdzielczych w Polsce – ryzyko i wyzwania.....	205
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak: Wielowymiarowa analiza porównawcza rozwoju regionalnego Polski Wschodniej i Zachodniej.....	215
Janusz Kot, Ewa Kraska: Współpraca jako element działalności przedsiębiorstw zlokalizowanych w klastrach (na przykładzie regionu świętokrzyskiego).....	228
Andrzej Kowalczyk: Konkurencyjność przedsiębiorstw – wybrane zagadnienia.....	239
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: Alternatywne podejście do analizy efektów BIZ w obszarze produktywności.....	251
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: Rola integracji gospodarczej w kształtowaniu procesów rozwojowych – analiza w kontekście kreatywnej destrukcji.....	262
Hanna Kruk: Hipoteza rajów dla zanieczyszczeń – ujęcie teoretyczne.....	272
Anna Krzysztofek: Nowa formuła Respect Index.....	282
Justyna Kujawska: DEA jako metoda oceny niemedycejskich determinantów zdrowia.....	293
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Polski.....	303
Wojciech Leoński: Korzyści i koszty związane ze stosowaniem koncepcji CSR w przedsiębiorstwie.....	314
Józef Łobocki: Rola zakorzenienia lokalnego w warunkach gospodarki globalnej.....	323
Agnieszka Łopatka: Rozwój społeczny z rozróżnieniem płci w aspekcie wskaźnika HDI w Polsce.....	331
Aleksandra Majda: Internal determinants of competitive advantage in Polish and Italian family businesses in the time of knowledge-based economy-comparative analysis.....	341
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz: Analiza przebiegu i realizacji działań zawartych w IV osi „Leader” PROW 2007-2013.....	353
Anna Nowak, Agnieszka Kamińska, Monika Różańska-Boczula: Przemiarne zróżnicowanie potencjału produkcyjnego rolnictwa w Polsce.....	363
Artur Ostromęcki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Znaczenie zasobów ziemi w działalności rolniczej rolników prowadzących dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą.....	373
Magdalena Ratalewska: Przedsiębiorczość w sektorach kreatywnych.....	382

Jerzy Rembeza, Grzegorz Przekota: Sezonowość bezrobocia w krajach Unii Europejskiej.....	391
Agnieszka Skoczyła-Tworek: System kontroli wewnętrznej jako strategiczna linia obrony przed ryzykiem korporacyjnym.....	400
Feliks Marek Stawarczyk: Płaca minimalna a zatrudnienie – teoria i praktyka	409
Stanisław Swadźba: 10 lat w Unii Europejskiej. Gospodarka Polski na tle pozostałych gospodarek nowych krajów członkowskich.....	419
Piotr Szajner: System regulacji rynku cukru w UE a funkcjonowanie oligopolu cukrowego w Polsce.....	431
Jarosław Szostak: Przyczynek do rozważań wokół społecznej gospodarki rynkowej.....	441
Monika Szyda: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju handlu internetowego w Polsce.....	454
Piotr Urbanek: Programy partycypacji we własności jako narzędzie kreacji czy destrukcji wartości dla akcjonariuszy.....	464
Zuzanna Urbanowicz: Wpływ polityki pieniężnej Europejskiego Banku Centralnego na stabilność cen w strefie euro.....	473
Małgorzata Wachowska: Rola bliskości geograficznej w pozyskiwaniu wiedzy. Badanie cytowań patentowych.....	483
Tatiana Wiśniewska: Funkcjonowanie placówek medycznych w kontekście wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w świetle badań własnych.....	492
Danuta Wiczak-Roszkowska: Przestrzenne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce.....	503
Renata Wojciechowska: Schemat wiedzy naukowej w ekonomii.....	514
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Strukturalny wymiar kapitału społecznego w Polsce.....	522
Grażyna Wolska: CSR jako współczesna koncepcja prowadzenia działalności gospodarczej. Zaangażowanie w ideę CSR przedsiębiorstw w Polsce.	533
Anna Zielińska-Chmielewska: Ocena realizacji strategii finansowych wybranych giełdowych spółek mięsnych w latach 2005-2011.....	543
Mariusz Zieliński: Koncepcja CSR z perspektywy państwa i przedsiębiorstwa.....	552
Krzysztof Zmarzłowski: Czynniki różnicujące spożycie piwa w polskich gospodarstwach domowych w latach 1999-2008.....	561

Summaries

Łukasz Abramczuk, Konrad Jabłoński, Aldona Skarżyńska: The projection of profitability of cereals and oil rapeseed depending on the level of costs of cultivation and production results.....	21
Irena Augustyńska-Grzymek: Unemployment vs. emigration of rural population on the example of Pomorze and Mazury region.....	31

Ryszard Barczyk: Significance of transformation of commercial banks for shaping the morphology of credit cycles in Poland in the years 1998-2013	44
Nicoletta Baskiewicz: Zadania właściciela procesu w kolejnych etapach zarządzania procesami.....	55
Aneta Bernatowicz: Human resource management in the process of building a construction company's human capital.....	64
Agnieszka Bretyn: Household consumption in Poland in comparison to selected European Union countries.....	74
Kazimierz Cyran, Sławomir Dybka: Distribution of products against the background of other areas of using Internet in the food sector enterprises (eg. Podkarpackie Voivodeship).....	85
Sławomir Czetwertyński: The virtualization of information goods on the example of video on demand.....	96
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Costs of feeding cows in farms specializing in milk production	104
Małgorzata Deszczka-Tarnowska: Microcredit market. Polish and German framework.....	114
Grzegorz Dybowski: Economic relationships in Polish poultry meat chain ..	124
Mateusz Folwarski: Analysis of dependencies of influence of selected variables on the level of remuneration of senior management in banks in chosen countries.....	133
Artur Grabowski: The economic impact of the Winter Olympic Games. Recommendation for Poland.....	143
Aleksander Grzelak, Angelika Dziubak: Wybrane problemy rozwoju gospodarczego Meksyku na początku XXI wieku	154
Marcin Halicki, Bogusław Ślusarczyk: Analiza wpływu internacjonalizacji gospodarek na proces zarządzania portfelem	164
Anna Horodecka: Homo oeconomicus, as the basis of economics. Criticism and alternatives	183
Żaklina Jabłońska, Piotr Jabłoński: The franchise business model in small and medium-sized food stores operating in Poland.....	194
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Modeling the energy market using modern forecasting methods.....	204
Michał Jurek: Business model of cooperative banks in Poland. Risks and challenges	214
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak: Multidimensional comparative analysis of regional development of western and eastern Poland.....	227
Janusz Kot, Ewa Kraska: Cooperation as part of the activities of companies located in clusters (on the example of Świętokrzyskie region).....	238
Andrzej Kowalczyk: Competitiveness of enterprises. Selected issues.....	250

Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: FDI effects on productivity. An alternative approach	261
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: The role of international integration in economic development. Analysis in the context of creative destruction.....	271
Hanna Kruk: Pollution heaven hypothesis. Theoretical approach	281
Anna Krzysztofek: New formula of Respect Index.....	292
Justyna Kujawska: DEA as a method for evaluating of non-medical health determinants.....	302
Paweł Kulpaka: M. Friedman permanent consumption model and Keynesian consumption functions. Empirical verification of the selected theories on the example of Poland	313
Wojciech Leoński: Benefits and costs connected with CSR in enterprises.....	322
Józef Łobocki: The role of local embeddedness under conditions of global economy.....	330
Agnieszka Łopatka: Analysis of social development, including sex indicator by Human Development Index in Poland.....	340
Aleksandra Majda: Źródła przewagi konkurencyjnej firm rodzinnych w Polsce i we Włoszech w czasach gospodarki opartej na wiedzy – analiza porównawcza	352
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz: Analysis of process and realization of activities implemented in IV axis “Leader” of RADP 2007-2013 ..	362
Anna Nowak, Agnieszka Kamińska, Monika Różańska-Boczula: Spatial differentiation of agriculture productive potential in Poland.....	372
Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: The importance of land resources in non-agricultural business of farmers running additional non-agricultural business activity	381
Magdalena Ratalewska: Entrepreneurship in creative sectors.....	390
Jerzy Rembeza, Grzegorz Przekota: Seasonality of unemployment in EU countries.....	399
Agnieszka Skoczylas-Tworek: The internal control system as a strategic line of defence against corporate risk	408
Feliks Marek Stawarczyk: Minimum wages and employment. Theory and practice.....	418
Stanisław Swadźba: 10 years in the European Union. Polish economy against the background of the new member states.....	430
Piotr Szajner: Sugar market regime in the EU vs. oligopoly in Polish sugar .	440
Jarosław Szostak: Socio-economic growth as a rationale for the social market economy model.....	453
Monika Szyda: Economic determinants of e-commerce development in Poland	463

Piotr Urbanek: Long term incentives programs in the process of creation or destruction of shareholder value	472
Zuzanna Urbanowicz: Impact of monetary policy of the European Central Bank on price stability in the eurozone	482
Małgorzata Wachowska: The role of geographic proximity in knowledge acquisition. A study of patent citations	491
Tatiana Wiśniewska: Functioning of medical facilities in the context of Information and Communication Technology in the light of own research ..	502
Danuta Wiczak-Roszkowska: Spatial diversity of human capital in Poland	513
Renata Wojciechowska: Scientific knowledge scheme in economics	521
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Structural dimension of social capital in Poland	532
Grażyna Wolska: CSR as a modern concept of economic activity. CSR awareness in Poland	542
Anna Zielińska-Chmielewska: Assessment of financial strategies implementation of chosen stock meat enterprises in the period 2005-2011	551
Mariusz Zieliński: The concept of the CSR from the state and the company perspective	560
Krzysztof Zmarzłowski: Factors differentiating beer consumption in Polish households in the years 1999-2008.....	570

Irena Augustyńska-Grzymek

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy
e-mail: Irena.Augustynska@ierigz.waw.pl

BEZROBOCIE A EMIGRACJA LUDNOŚCI WIEJSKIEJ NA PRZYKŁADZIE REGIONU POMORZE I MAZURY

Streszczenie: Akcesja Polski do UE i otwarcie nowych rynków pracy spowodowało w Polsce spadek bezrobocia. W latach 2005-2008 stopa bezrobocia obniżyła się, ale od 2009 roku znów wzrastała, także na wsi. Po akcesji liczba mieszkańców wsi wyjeżdżających do pracy za granicę była większa niż wcześniej. Celem pracy jest przedstawienie przyczyn emigracji mieszkańców wsi z regionu Pomorze i Mazury, pokazanie jej skali oraz zróżnicowania wiekowego migrantów. Wykorzystano badania GUS oraz IERiGŻ-PIB. Wykazano, że bezrobocie przyczyniało się do wzrostu emigracji, ta zaś obniżała jego poziom. W 2011 roku na emigracji przebywało 123,5 tys. mieszkańców wsi omawianego regionu – byli to głównie ludzie młodzi.

Słowa kluczowe: bezrobocie, dochody z gospodarstw rolnych, emigracja.

DOI: 10.15611/pn.2014.347.02

1. Wstęp

Wielu badaczy uważa, że bezrobocie – czyli sytuacja, gdy osoby zdolne do pracy i gotowe ją podjąć, nie mają możliwości zatrudnienia, zwykle z powodu zbyt małej liczby miejsc pracy – jest przede wszystkim skutkiem globalizacji [Stallings 2009; Wagner (red.) 2000]. Jednak w Polsce w pierwszych latach XXI wieku był to głównie skutek przeobrażenia się gospodarki centralnie sterowanej w rynkową. Potwierdzają to pośrednio dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), które wskazują, że w ostatecznym rozrachunku wejście Polski do Unii Europejskiej przyczyniło się w naszym kraju do spadku bezrobocia. Z danych tych wynika bowiem, że stopa bezrobocia, czyli udział zarejestrowanych bezrobotnych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo (obliczona dla miesiąca grudnia), spadła w latach 2005-2008 z poziomu 17,6 do 9,5%. W okresie 2009-2013 wskaźnik ten jednak wzrósł z 12,1 do 13,4%, ale główną przyczyną tej zmiany był globalny kryzys gospodarczy. Pomimo kryzysu, w grudniu 2013 roku liczba bezrobotnych zarejestrowanych w Polsce była

o 22,2% mniejsza niż w grudniu 2005 roku (pierwszym pełnym roku przynależności Polski do UE) – wynosiła 2157,9 tys. wobec 2773,0 tys. w 2005 roku [Bezrobocie... 2014]. Mniejsza liczba bezrobotnych i w efekcie niższa stopa bezrobocia były między innymi skutkiem uruchamiania środków finansowych na tworzenie nowych miejsc pracy, także na terenach wiejskich [Chmielewska 2013]. Spadek stopy bezrobocia był również związany z emigracją zarobkową – czyli zjawiskiem przenoszenia się mieszkańców w celach zarobkowych z jednego kraju do innego [Staszczuk 2014]. Należy jednak pamiętać, że chociaż po 2004 roku znacznie więcej mieszkańców wsi wyjeżdża za granicę w poszukiwaniu pracy niż przed akcesją, to z uwagi na ich relatywnie słabsze wykształcenie w porównaniu z mieszkańcami miast mają oni na ogół mniejsze szanse na znalezienie tam i utrzymanie pracy (co ostatecznie wzmaga zjawisko ukrytego bezrobocia na obszarach wiejskich). Ocenia się, że do końca 2013 roku z Polski do innych krajów UE wyjechało w celach zarobkowych około 2 mln osób. Byli to głównie mieszkańcy rejonów o słabszej kondycji ekonomicznej i mniejszym potencjale rozwojowym, gdzie stopa bezrobocia od wielu lat jest relatywnie wysoka, np. z niektórych województw południowej oraz północnej i północno-zachodniej Polski, takich jak: świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie [Bezrobocie... 2006 i kolejne z tej serii dotyczące lat 2006-2013; Migracje zagraniczne... 2013; Wpływ emigracji... 2007]. Fala emigracji rozpoczęta po wejściu Polski do UE trwa do dziś. W ostatnich latach Polacy wyjeżdżają głównie do Wielkiej Brytanii, Niemiec, Irlandii, Holandii, Włoch i Francji. Wśród emigrantów przeważają ludzie młodzi, często dobrze wykształceni albo przedstawiciele rzadkich zawodów [Danilewicz 2014; Duszczyk, Lesińska (red.) 2009; Fehler (red.) 2009].

Celem pracy było przedstawienie głównych przyczyn emigracji mieszkańców wsi z regionu Pomorze i Mazury oraz pokazanie skali emigracji i zróżnicowania wiekowego migrantów. Zwrócono też uwagę na problem niskich dochodów rodzin ze słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych.

2. Materiał i metodyka badań

Podmiotem badań była ludność wiejska z regionu Pomorze i Mazury, jednego z czterech regionów rolniczych wydzielonych w Polsce na potrzeby Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych oraz systemu FADN¹. W skład tego regionu wchodzi cztery województwa: lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie. Znaczna część zamieszkałej w tej części kraju ludności prowadzi indywi-

¹ FADN – Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych. W Polsce funkcjonuje ona pod nazwą System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych, a w skrócie – Polski FADN. Jego działanie stało się w Polsce obowiązkowe od 2004 roku, czyli od roku wstąpienia do Unii Europejskiej. Nadzór nad nim sprawuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB) w Warszawie.

dualne gospodarstwa rolne. Często są to gospodarstwa słabe ekonomicznie², które – dla przykładu – w 2009 roku stanowiły 1/5 zbiorowości systemu FADN przyjętej dla tego regionu [Brzezik, Mikołajczyk, Wituszyńska 2011]. W rezultacie jednostki te nie zapewniają rodzinom rolników dochodu na godziwym poziomie. Sytuacja ta zmusza więc ich członków do poszukiwania innych źródeł dochodu, w tym pracy za granicą.

W analizie posłużono się przede wszystkim wynikami badań GUS dotyczącymi bezrobocia i migracji w latach 2005-2013, tzn. począwszy od pierwszego pełnego roku uczestnictwa Polski w UE aż do roku ubiegłego. Ponadto dla pokazania dochodów posiadaczy gospodarstw rolnych wykorzystano dane z bazy systemu Polski FADN oraz z bazy danych zebranych w ankietach o poziomie i źródłach dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodzin rolników. Obydwie bazy zostały utworzone w ramach badań prowadzonych pod nadzorem IERiGŻ-PIB w Warszawie i są w jego posiadaniu. Dane o dochodach rodzin rolników zaprezentowano dla lat 2005-2009, w których nieprzerwanie w przyjętej do badań grupie gospodarstw gromadzono niezbędne do ich obliczenia informacje. Grupę badawczą, jak również lata objęte analizą wybrano w sposób celowy. Wyłoniono wyłącznie rodziny użytkujące słabe ekonomicznie (tj. o wielkości od 2 do 8 ESU) gospodarstwa rolne z regionu Pomorze i Mazury. Początkowym rokiem badań prowadzonych na podstawie danych z IERiGŻ-PIB był rok 2005, ale końcowym – rok 2009, gdyż był ostatnim, w którym obowiązującą miarą wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w UE było ESU. Przyjęcie ww. kryteriów przyczyniło się do faktu, że analiza obejmowała rodziny z zaledwie 31 gospodarstw, mimo to uzyskane wyniki stanowią interesujący materiał poznawczy i dają podstawę do dalszych badań. W opracowaniu wykorzystano głównie analizę pionową, porównując np. takie parametry, jak liczba bezrobotnych czy emigrantów w wybranych latach badań.

3. Wyniki badań

Analiza wykazała, że w latach 2005-2008 w regionie Pomorze i Mazury liczba zarejestrowanych w urzędach pracy bezrobotnych wykazywała kierunek malejący, porównując skrajne lata badań, zmniejszyła się o 50,1%. Jednak wejście w 2009 roku gospodarki krajowej w fazę kryzysu odwróciło ten kierunek zmian. Mimo to,

² Słabe ekonomicznie gospodarstwa rolne to takie, w przypadku których za maksymalny próg ich wielkości ekonomicznej wyrażony w ESU (*European Size Unit* – Europejska Jednostka Wielkości), w mierze obowiązującej do 2009 roku, przyjmowano zwykle mniej niż 8 ESU. Dla wyjaśnienia 1 ESU odpowiadało 1200 euro. Wielkość ekonomiczną gospodarstwa wyrażoną liczbą ESU określano, dzieląc sumę standardowych nadwyżek bezpośrednich w gospodarstwie przeliczoną na euro przez 1200. Od 2010 roku miarą wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego w UE jest SO (*Standard Output* – Standardowa Produkcja), a za gospodarstwa słabe ekonomicznie przyjmuje się zazwyczaj jednostki, w przypadku których maksymalny próg ich wielkości ekonomicznej wyrażony w SO wynosi mniej niż 8 tys. euro.

w końcu 2013 roku (analogicznie jak rok wcześniej) liczba bezrobotnych z Pomorza i Mazur była o 29,5% mniejsza niż w grudniu 2005 roku. Z obliczeń wynika, że w latach 2005-2013 spośród ogółu bezrobotnych z tego regionu, mieszkańcy wsi stanowili od 44,4% w 2005 roku do 47,3% w 2007 roku, przy czym największa ich liczba wystąpiła w 2005 roku: 252,5 tys. osób, a najmniejsza – w 2008 roku, gdy wynosiła 134,0 tys. osób (tab. 1). W całym rozpatrywanym okresie w regionie tym udział bezrobotnych mieszkańców wsi był wyższy niż średnio w Polsce (od 0,8 pkt proc. we wszystkich latach z przedziału 2010-2012 do 2,3 pkt proc. w 2007 roku)³. Było to zjawisko niekorzystne z punktu widzenia tamtejszych mieszkańców, jak i dla rozwoju tych terenów.

Tabela 1. Bezrobotni zarejestrowani w urzędach pracy w regionie Pomorze i Mazury w latach 2005-2013 (stan w końcu grudnia, w tys. osób)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Region rolniczy Pomorze i Mazury	568,8	465,3	341,4	284,0	376,5	379,8	382,0	400,9	400,9
w tym: mieszkańcy wsi	252,5	212,2	161,6	134,0	169,0	169,4	171,4	179,4	180,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikacji: *Bezrobocie rejestrowane I-IV kwartał 2005 r.*, 2006, GUS, Warszawa, s. 38 oraz kolejnych z tej serii dotyczących lat 2006-2013.

Wśród zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców wsi są posiadacze gospodarstw rolnych. Zgodnie z danymi GUS średnio w kraju ich udział w gronie tych pierwszych wynosił od 4,7% w 2005 roku do 5,8% w 2009 i 2013 roku⁴. Przytaczając jednak te dane, należy mieć na uwadze, że w urzędach pracy mogą być zarejestrowane tylko takie osoby, które posiadają nie więcej niż 2 ha przeliczeniowe użytków rolnych [Kowalski 2014]. Poza tym, w gospodarstwach rolnych przebywają też osoby, które są zbędną siłą roboczą, ale z różnych względów nie rejestrują się w urzędach pracy i w efekcie umacniają zjawisko tzw. ukrytego bezrobocia na wsi.

Jak już wspomniano, do pozyskiwania dochodów pozarolniczych zmuszeni są przede wszystkim członkowie rodzin z gospodarstw słabych ekonomicznie. W przypadku rodzin objętych badaniami udział dochodu spoza gospodarstwa w dochodzie ogółem (tzn. sumie dochodu z gospodarstwa rolnego i spoza niego) wynosił od 38,2% w 2007 roku do 44,4% w 2008 roku, a największą jego część tworzył dochód z pracy najemnej. Niemalże znaczenie miały też darowizny, w tym od krewnych z zagranicy, jednak wraz z pogłębianiem się zjawisk kryzysowych i wzrostem bezrobocia w Polsce i poza nią ich udział w dochodzie rodzin rolników był coraz mniejszy (tab. 2).

³ Obliczenia własne na podstawie publikacji: *Bezrobocie rejestrowane I-IV kwartał 2005 r.*, 2006, GUS, Warszawa, s. 38 oraz kolejnych z tej serii dotyczących lat 2006-2013.

⁴ Jak wyżej.

Z badań wynika, że nawet dochód ogółem rodziny rolnika był zazwyczaj niewystarczający, by rodzina mogła egzystować na godziwym poziomie. Należy bowiem mieć na uwadze, że tylko część tego dochodu może być przeznaczona na konsumpcję, reszta zaś powinna być przekazana na działalność gospodarstwa rolnego. W latach 2005-2009 w regionie Pomorze i Mazury dochody ogółem badanych rodzin wynosiły średnio od 29 538 zł w 2005 roku do 43 129 zł w 2009 roku. Po przeliczeniu na przeciętną liczbę członków tych rodzin (wynoszącą od 3,61 w 2005 roku do 3,87 w 2008 roku) miesięczny dochód ogółem przypadający na 1 osobę wynosił średnio od 682 zł w 2005 roku do 953 zł w 2009 roku. Dane te potwierdzają, że były to kwoty zbyt małe, by mogły zapewnić właściwe funkcjonowanie gospodarstw rolnych oraz satysfakcjonujący poziom życia ich posiadaczy. To zaś pozwala przypuszczać, że członkowie tych rodzin mogli częściej niż rolnicy z gospodarstw mocniejszych ekonomicznie skłaniać się do zarobkowania za granicą.

Tabela 2. Dochody rodzin z wybranych do badań słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych (2-8 ESU) z regionu Pomorze i Mazury w latach 2005-2009

Wyszczególnienie		2005	2006	2007	2008	2009
Dochód ogółem rodziny rolnika (w PLN)		29 538	32 791	40 501	32 971	43 129
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w PLN)		17 775	19 473	25 024	18 339	26 531
Dochód spoza gospodarstwa rolnego ogółem (w PLN)		11 763	13 318	15 477	14 632	16 598
w tym: z najmniej pracy zarobkowej	wartość (w PLN)	4 782	6 294	8 174	8 108	10 505
	udział w dochodzie spoza gospodarstwa (w %)	40,7	47,3	52,8	55,4	63,3
ze źródeł, takich jak darowizny od krewnych (np. z zagranicy), spadki, wygrane na loterii itp.	wartość (w PLN)	2 242	2 521	2745	2 115	794
	udział w dochodzie spoza gospodarstwa (w %)	19,1	18,9	17,7	14,5	4,8
Średni miesięczny dochód przypadający na 1 członka rodziny (w PLN)		682	749	917	710	953

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Polski FADN oraz ankiet IERiGŻ-PIB dotyczących dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodzin rolników w poszczególnych latach.

Nie dziwi zatem fakt, że po wejściu Polski do Unii Europejskiej rozwiązaniem niekorzystnej sytuacji dochodowej wielu rodzin, także tych z obszarów wiejskich, w tym posiadaczy gospodarstw rolnych, wydawały się migracje zagraniczne, a szczególnie wyjazdy do innych krajów Unii. Ostatecznie, podczas gdy w grudniu 2005 roku w innych państwach UE przebywało czasowo 1170 tys. emigrantów z Polski, trzy lata później było ich tam już o 650 tys. osób więcej (tab. 3). W latach 2009-2010, głównie z powodu wzmagającego się w kraju i na świecie kryzysu gospodarczego, znaczna część z nich powróciła do kraju, chociaż przyczyną ich powrotu była

też tęsknota za krajem i rodziną, zobowiązania rodzinne, czy chęć kontynuowania nauki. W rezultacie w końcu 2010 roku liczba Polaków przebywających czasowo w innych państwach UE była o 213 tys. osób mniejsza niż w 2008 roku. Jednakże od 2011 roku znów zaczęła wzrastać, co więcej – według K. Iglickiej-Okólskiej, w 2013 roku osiągnęła rekordową wielkość. Badaczka ta oceniała, że z Polski ogółem wyjechało wówczas około 500 tys. osób, w tym do Niemiec i Wielkiej Brytanii – łącznie około 400 tys. W konsekwencji w 2013 roku na emigracji przebywało ogółem 2,6-2,7 mln Polaków [Kolejna... 2013].

Tabela 3. Emigranci przebywający czasowo za granicą^a w latach 2005-2013 – dane szacunkowe (stan w końcu grudnia, w tys. osób)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Z Polski ogółem	1450	1950	2270	2210	2100	2000	2060	2130	2630
W krajach Europy	1200	1610	1925	1887	1765	1685	1755	1816	2242
W krajach Unii Europejskiej	1170	1550	1860	1820	1690	1607	1670	1720	2132
W innych krajach Europy	30	60	65	67	75	78	85	96	110

^a W latach 2005-2006 – powyżej 2 miesięcy, w latach 2007-2013 – powyżej 3 miesięcy.

Źródło: [Informacja... 2013, s. 3]. Dla 2013 roku szacunek własny w oparciu o badania K. Iglickiej-Okólskiej. W szacunku założono, że w 2013 roku udział emigrantów w ww. grupach krajów był podobny jak w 2012 roku.

Z przeprowadzonego w 2011 roku Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP 2011) wynika, że we wspomnianym roku 3,5-krotnie więcej Polaków z regionu Pomorze i Mazury przebywało za granicą przez okres dłuższy od 3 miesięcy niż przez podobny okres w 2002 roku, a z terenów wiejskich tego regionu – 3,7-krotnie więcej (w 2011 roku ich liczba wynosiła 123,5 tys. osób). Zwiększył się (o 6,9 pkt proc.) udział emigrantów z obszarów wiejskich tego regionu w ogólnej liczbie emigrantów ze wsi, z 11,1% w 2002 roku do 18,0% w 2011 roku. Wyższy był też, w porównaniu z 2002 rokiem, odsetek mieszkańców wsi w ogólnej liczbie emigrantów z tego regionu – wynosił 30,1% wobec 28,2% (tab. 4). Wyjazdy mieszkańców wsi mogły czasami przyczyniać się do upadku niektórych gospodarstw rolnych, zwłaszcza tych mniejszych obszarowo i słabych ekonomicznie, bowiem w niektórych przypadkach powodowały „wyprowadzanie” z gospodarstw rolnych potrzebnej tam siły roboczej. Tym bardziej niepokojący jest fakt, że w 2013 roku na emigracji mogło przebywać już 170-180 tys. mieszkańców wsi omawianego regionu⁵.

Badania NSP 2011 udowodniły, że najczęstszą przyczyną emigracji mieszkańców wsi po akcesji Polski do UE było dążenie do poprawy sytuacji materialnej dzięki podjęciu pracy za granicą. Z prezentowanych danych wynika, że prawie 80% mieszkańców terenów wiejskich regionu Pomorze i Mazury, spośród tych, którzy

⁵ Szacunek własny na podstawie badań K. Iglickiej-Okólskiej oraz danych GUS.

Tabela 4. Emigranci przebywający czasowo za granicą w 2002 roku i 2011 roku^a – dane według NSP 2002 i NSP 2011^b (stan na 20.05.2002 roku i na 31.03.2011 roku)

Wyszczególnienie	2002			2011		
	ogółem (w tys. osób)	wieś (w tys. osób)	udział emigrantów ze wsi w emigrantach ogółem (w %)	ogółem (w tys. osób)	wieś (w tys. osób)	udział emigrantów ze wsi w emigrantach ogółem (w %)
Z Polski ogółem	786,1	298,0	37,9	2017,5	687,3	34,1
Z regionu rolniczego Pomorze i Mazury	117,9	33,2	28,2	409,9	123,5	30,1
Z województw:						
lubuskiego	15,6	4,7	30,1	60,9	19,7	32,3
zachodniopomorskiego	25,4	6,2	24,4	107,5	28,3	26,3
pomorskiego	44,1	10,7	24,3	133,3	37,3	28,0
warmińsko-mazurskiego	32,7	11,7	35,8	108,3	38,3	35,4

^a W 2002 roku – powyżej 2 miesięcy, w 2011 roku – powyżej 3 miesięcy.

^b Dane o liczbie emigrantów, zgromadzone w ramach NSP 2011 (tab. 4) obejmują stan z marca 2011 roku, różnią się zatem od stanu oszacowanego na koniec ww. roku (tab. 3).

Źródło: [Migracje... 2013, s. 88] i obliczenia własne.

podawali powód emigracji, wyjechało za granicę z przyczyn zarobkowych. Ponad 5-krotnie rzadziej emigrowano w sprawach rodzinnych, a 28-krotnie rzadziej – w celach edukacyjnych (tab. 5). Obliczenia wskazują również, że odsetek mieszkańców wsi, którzy po akcesji z UE wyjechali z Polski „za pracą”, w przypadku osób zarówno z omawianego regionu (77,7%), jak i z terenów wiejskich całego kraju (77,1%), był o kilka punktów procentowych większy niż średnio z obszaru całego państwa (72,8%), odpowiednio o 4,9 i 4,3 pkt proc. [Migracje... 2013].

Po przyłączeniu Polski do Unii Europejskiej wysokie bezrobocie wyraźnie sprzyjało emigracji, z drugiej jednak strony wyjazdy zagraniczne skutkowały obniżeniem jego poziomu. Sytuację tę zaburzył jednak światowy kryzys gospodarczy. W efekcie od 2009 roku, pomimo dużej liczby Polaków na emigracji (powyżej 2 mln osób), bezrobocie w Polsce znów zaczęło rosnąć.

Z obliczeń wynika, że w 2011 roku 86,0% (352,5 tys.) polskich emigrantów z regionu Pomorze i Mazury, przebywających za granicą powyżej 3 miesięcy, znajdowało się w innych krajach Unii Europejskiej. Zdecydowana większość z tych osób (82,7%) przebywała na terenie czterech państw, to jest: Wielkiej Brytanii (37,4%), Niemiec (30,1%), Irlandii (8,3%) i Holandii (6,9%). Te same kraje emigracji wybierała większość wyjeżdżających za granicę Polaków [Migracje... 2013].

Tabela 5. Główne przyczyny emigracji mieszkańców wsi po akcesji Polski do UE^a – dane według NSP 2011

Wyszczególnienie	Przyczyny emigracji (w %)		
	praca	sprawy rodzinne	edukacja
Z Polski ogółem	77,1	15,2	3,6
Z regionu rolniczego Pomorze i Mazury	77,7	15,3	2,8
Z województw:			
lubuskiego	76,8	15,6	2,9
zachodniopomorskiego	76,8	15,0	3,3
pomorskiego	78,2	15,5	2,5
warmińsko-mazurskiego	78,7	15,3	2,7

^a Dla osób, dla których gromadzono informacje o przyczynie emigracji.

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikacji [*Migracje...* 2013, s. 182].

Z danych GUS wynika również, że w 2011 roku największy odsetek wśród polskich emigrantów ze wsi (ogółem) przebywających za granicą powyżej 3 miesięcy stanowiły osoby w wieku 25-29 lat (20,1%), następnie – w wieku 30-34 lata (16,6%), 35-39 lat (11,0%) i 20-24 lata (10,3%). Relatywnie mały odsetek wśród emigrantów stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej – 4,2%.

Ponad 2/3 emigrantów z Polski miało co najmniej wykształcenie średnie, a ponad 1/5 wyższe. Dodatkowo co najmniej 1/3 ogółu rozpatrywanych osób to ludzie stanu wolnego, nieposiadający zazwyczaj zobowiązań rodzinnych [*Migracje...* 2013]. Niestety, duży udział wśród emigrantów osób młodych i dobrze wykształconych przyczynia się do starzenia polskiego społeczeństwa i pogorszenia jego struktury demograficznej, zmniejsza ponadto jakość krajowego kapitału ludzkiego.

4. Podsumowanie

W latach 2005-2013 w regionie Pomorze i Mazury udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców wsi był na ogół wyższy niż średnio w Polsce. Trudności ze znalezieniem pracy (zwłaszcza dobrze płatnej) zdecydowanie sprzyjały podejmowaniu decyzji o emigracji, w efekcie praca zarobkowa była w Polsce najczęstszym powodem emigracji. Mieszkający poza krajem, głównie w innych państwach UE, członkowie rodzin wiejskich, w tym rolniczych, często wspierali finansowo krewnych pozostających w kraju. Jednak w przypadku rodzin ze słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych nawet łączne dochody z gospodarstwa i spoza niego były niewystarczające, by rodziny te mogły egzystować na godziwym poziomie. Emigracje skutkowały zmniejszaniem poziomu bezrobocia zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich. Z drugiej jednak strony, na skutek „wyprowadzania” z gospodarstw rolnych siły roboczej emigracja mieszkańców wsi prawdopodobnie przyczyniła się

do upadku niektórych gospodarstw rolnych, szczególnie tych mniejszych obszarowo i słabych ekonomicznie. Biorąc zaś pod uwagę, że duża liczba emigrantów to osoby młode (ponad połowa), często bez zobowiązań rodzinnych i z wysokimi kwalifikacjami zawodowymi, ich wyjazd przyczyniał się do starzenia społeczeństwa i pogarszania jakości krajowego kapitału ludzkiego, co bez wątpienia jest niekorzystne dla gospodarki narodowej. Ocenia się że, w 2013 roku na emigracji przebywało ogółem 2,6-2,7 mln Polaków, prawdopodobnie około 1/5 z nich to mieszkańcy regionu Pomorze i Mazury, a około 1/3 z tych ostatnich to mieszkańcy wsi (ich liczba mogła wynosić 170-180 tys. osób). Jak wynika z powyższego, nawet trzecia z wyżej wymienionych zbiorowości to dość duża liczba osób, zatem powrót emigrantów do kraju może znacząco przyczynić się do rozwoju polskiej gospodarki. Zwłaszcza, że wielu z tych ludzi, w wyniku nabytej za granicą wiedzy i praktyki, będzie dobrze posługiwało się językami obcymi oraz posiadało umiejętności i kwalifikacje bardzo przydatne w ich przyszłych działaniach, a ostatecznie – z założenia – cenne dla gospodarki narodowej.

Literatura

- Bezrobocie rejestrowane I-IV kwartał 2005 r.*, 2006, GUS, Warszawa, s. 30, 38, 40-47 oraz kolejne publikacje z tej serii dotyczące lat 2006-2013.
- Brzezik R., Mikołajczyk I., Wituszyńska A., 2011, *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Region FADN 785 Pomorze i Mazury. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 38.
- Chmielewska B., 2013, *Ekonomiczno-społeczna sytuacja gospodarstw domowych rolników po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 120-121.
- Danilewicz W., *Migracje zagraniczne w Polsce*, http://www.kuratorium.bialystok.pl/kuratorium2/Obowiazek/Sytuacja_dziecka/1.ppt (12.03.2014).
- Duszczyk M., Lesińska M. (red.), 2009, *Współczesne migracje: dylematy Europy i Polski*, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa, s. 72.
- Fehler W. (red.), 2009, *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, Arte, Warszawa.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2012*, 2013, GUS, Warszawa, s. 3.
- Kolejna wielka emigracja Polaków. W 2013 wyjechało z Polski prawie pół miliona*, 2013, <http://www.fronda.pl/a/kolejna-wielka-emigracja-polakow-w-2013-wyjechalo-z-polski-prawie-polmiliona,34385.html> (25.07.2014).
- Kowalski J.K., 2014, *Więś przechowuje bezrobotnych*, Dziennik Gazeta Prawna.
- Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, 2013, GUS, Warszawa, s. 50-201.
- Stallings B., *Globalization and liberalization: A View from the Developing Countries*, <http://www.mtholyoke.edu/acad/econ/stallings.pdf> (12.12.2009).
- Staszczuk A., *Skutki migracji dla bezpieczeństwa wewnętrznego*, http://www.wsie-projekty.eu/edukacja/files/3313/5288/1199/Skutki_migracji_dla_bezpieczestwa_wewntrznego.pdf (12.03.2014).
- Wagner H. (red.), 2000, *Globalization and unemployment*, Springer, Berlin, s. 165-191.
- Wpływy emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, 2007, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, s. 26-27.

UNEMPLOYMENT VS. EMIGRATION OF RURAL POPULATION ON THE EXAMPLE OF POMORZE AND MAZURY REGION

Summary: Polish accession to the EU and the opening of new work markets caused the fall of unemployment in Poland. In 2005-2008, the unemployment rate decreased, but since 2009 this rate became significant again also on rural territory. After the accession the number of rural residents going abroad for job was far greater than before. The aim of study is to present the reasons of emigration of rural residents of Pomorze and Mazury region, to show the scale of emigration and diversity of age of migrants. The study used research of the CSO and the IAFE-NRI. The research has shown that unemployment contributed to the increase of emigration and emigration decreased the level of unemployment. In 2011, 123.5 thousand mostly young people of the rural population of Pomorze and Mazury region were permanently abroad.

Keywords: unemployment, incomes of farms, emigration.